

РЕДАКТОР І ФАКТОЛОГІЧНА ТОЧНІСТЬ: МЕТОДИКА ВИЯВЛЕННЯ ТА УСУНЕННЯ ФАКТИЧНИХ ПОМИЛОК У МЕДІАТЕКСТАХ

Наталія ДАЩЕНКО

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри журналістики,

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

<https://orcid.org/0000-0002-6189-6897>

nataladash@elr.tnpu.edu.ua

У статті розглянуто проблему забезпечення фактичної достовірності медіатексту в умовах швидкого новинного потоку. Наголошено на ролі редактора у виявленні фактичних помилок, організації перевірки джерел та застосуванні прийомів фактчекінгу. Представлено методику навчання студентів-журналістів, що включає аналіз реальних і змодельованих кейсів, групові дискусії й практичні завдання. Обґрунтовано значення фактологічного контролю як необхідної умови якісної журналістики та підготовки майбутніх медіафахівців.

Ключові слова: факт, фактичний матеріал, фактчекінг, редактор, фактична помилка, достовірність, медіатекст, редакторський контроль, швидкість публікації, дезінформація.

Постановка проблеми. Оперативність є важливою ознакою діяльності сучасних медіа, однак поспіх нерідко призводить до появи фактичних помилок, двозначностей чи спотворень інформації. Фактологічні неточності створюють ризики втрати репутації медіа та підривають довіру аудиторії. У цих умовах роль редактора як гаранта достовірності інформації суттєво зростає. Особливої уваги потребує навчання майбутніх журналістів методів фактологічного аналізу та виявлення типових помилок, пов'язаних із швидкістю підготовки до оприлюднення. Відтак на навчальних заняттях із редагування медіатекстів доцільно детально розглядати роботу над фактажем, зосереджуючи увагу на тому, що редактор повинен проконтролювати подання журналістом точної, вивіреної інформації.

Мета статті – обґрунтування методики редакторського аналізу фактологічного матеріалу, опис практичних прийомів, що дозволяють забезпечити баланс між оперативністю публікації та точністю інформації, та інтеграції елементів фактчекінгу в навчання студентів-журналістів.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування результатів. Фактичний матеріал є ключовим елементом медіатексту, оскільки саме він формує змістову достовірність повідомлення. Основні завдання редактора під час роботи з фактичними даними охоплюють оцінку їхньої суттєвості, новизни, відповідності рівню сучасного знання, повноти й точності. Редактор має володіти прийомами виявлення й опрацювання помилок: конкретизація, зіставлення фактів, підрахунок, побудова рядів даних, тлумачення термінів, перевірка джерел.

У межах освітньої програми «Журналістика» у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка студентам-журналістам бакалаврського рівня пропонується навчальна

дисципліна «Редагування медіатекстів», практичні заняття з якої можуть актуалізувати й розгорнути важливі проблеми редакторської діяльності у медіа. У навчанні майбутніх журналістів доцільно застосовувати практичні методи – аналіз реальних і змодельованих кейсів, групові дискусії, фактчекінгові вправи.

Далі пропонуємо методичні матеріали для практичного заняття за темою «Аналіз фактичного матеріалу: баланс між швидкістю публікації та якістю тексту». Для заняття окреслено зрозумілу та актуальну мету, завдання, ключові поняття теми, вказано форми роботи, очікувані результати.

Мета: сформувати у здобувачів вищої освіти розуміння необхідності дотримання редакційних стандартів і збереження достовірності інформації в умовах високих темпів роботи сучасних медіа; розвинути навички критичного аналізу редакційних рішень.

Завдання:

- розкрити суть проблеми швидкості та якості в медіавиробництві;
- навчити розпізнавати типові редакційні помилки, спричинені поспіхом;
- ознайомити із практиками перевірки фактів у «швидкісних» редакціях;
- розвинути навички командного обговорення й аргументації професійної позиції;
- сприяти формуванню етичної відповідальності журналіста за достовірність матеріалу.

Ключові поняття теми: оперативність публікації, редакційна відповідальність, фактчекінг, клікбейт, якість медіатексту, етичні стандарти журналістики.

Структурно заняття доцільно побудувати за класичним принципом: вступна, основна частина та підсумки. У першій частині можливе **коротке повідомлення** викладача: чому швидкість – не завжди синонім ефективності. Варто наголосити, що у гонитві за трафіком (заголовки-клікбейти) редакції часто жертвують перевіркою фактів і контекстом, що призводить до спотворення інформації або її часткової неправдивості. Тут вартими уваги можуть бути **приклади новин**, у яких поспіх призвів до поширення недостовірної інформації. Приклади важливо добирати з українського медіапростору та бажано за останній календарний рік, щоб зробити обговорення ближчим до реального медіаспоживання студентів.

Приклад 1. УНІАН – помилка в новині про обшуки

У 2025 р. видання УНІАН оприлюднило новину про обшуки та фігурування в кримінальному провадженні (згадувалося ім'я та деталі), але Міністерство охорони здоров'я України спростувало ці дані як недостовірні. [1]. Це класичний випадок: поспішна публікація, яка не була достатньо перевірена, призвела до помилки і репутаційного ризику. *При груповому обговоренні можна актуалізувати такі питання: які етапи редакційної перевірки могли бути пропущені; як редакція може оперативно реагувати на спростування; як можна організувати внутрішні процедури, щоб зменшити такі ризики.*

Приклад 2. Конституційний Суд України спростував інформацію про нібито скасування «мовного» закону

Одне з видань оприлюднило новину про те, що суд 3 листопада скасував закон про українську мову [2]. У пресслужбі Конституційного Суду заявили, що це неправда: справи такого порядку денного не було, видання поспішило з новиною. *Питання для обговорення зі студентами:* які етапи перевірки новини були пропущені (наприклад, перевірка порядку денного суду, офіційне підтвердження)? як редакція могла працювати інакше: чи слід було затримати матеріал хоча б на кілька годин до підтвердження? які можуть бути наслідки для видання (репутація, правові ризики) при публікації недостовірної інформації?

Основна частина заняття може включати такі форми роботи: **групова дискусія та аналіз кейсів**. Для дискусії формується перелік питань або тез для обговорення проблеми: як знайти оптимальне співвідношення між оперативністю подання інформації та редакційною якістю медіатексту в умовах інформаційної конкуренції?

Тези для обговорення:

1. *Швидкість як конкурентна перевага чи ризик? Чи справді бути першим означає бути кращим? Пошук прикладів, коли поспіх у публікації призвів до помилок або репутаційних втрат медіа.*

2. *Редактор як охоронець достовірності. Яку роль відіграє редактор у перевірці фактів, цитат, джерел у швидкісному новинному потоці? Чи можливо забезпечити якісний фактчекінг у реальному часі?*

3. *Алгоритми, трафік і спокуса клікбейту. Як тиск на редакції через аналітику переглядів (Google, соцімережі) впливає на темпи й зміст публікацій? Де межа між привабливим заголовком і маніпуляцією?*

4. *Етична відповідальність швидкого рішення. Чи можна виправдати поспіх «суспільним інтересом»? Як забезпечити точність і людяність у новині, написаній за кілька хвилин?*

5. *Редакційні стратегії для якості. Які технологічні або організаційні рішення допомагають уникати помилок під час термінових публікацій (чек-листи, багаторівневе редагування, роль чергового редактора тощо)? Як навчити журналістів мислити не лише оперативно, а й відповідально?*

Обговорення тез у формі **групової дискусії** добре поєднується з **методом мозкового штурму**, коли учасники висловлюють різноманітні думки, а потім обирають найкращі чи нестандартні для практичної діяльності.

Застосування **кейс-аналізу** може базуватися на розборі у групах новинних повідомлень: кожна група отримує короткий реальний або змодельований кейс – ситуацію, коли потрібно швидко опублікувати матеріал. Завдання: знайти баланс між швидкістю та якістю; сформулювати рекомендації редактору.

Для вироблення у майбутніх журналістів практичних навичок критичного мислення, перевірки джерел і виявлення фейків добре підходить **змодельований кейс** (вигаданий, але реалістичний), який імітує реальні інформаційні ситуації 2025 р. в Україні.

Кейс «Новинний день: правда і фейки»

Новина 1 (можлива фейкова): «Європейський Союз призупинив фінансову допомогу Україні через “неефективне використання коштів”». Посилання на

невідоме «європейське видання EuropeToday» поширюють кілька телеграм-каналів. У тексті зазначається, що *«всі виплати за програмою макрофінансової допомоги призупинено до перевірки Європейською комісією»*.

Коментар: типова дезінформація, яка націлена на зниження довіри до партнерів України.

Новина 2 (правдива): *«Європейська комісія схвалила новий пакет допомоги Україні на 2025 рік обсягом 10 млрд євро»*. Про це офіційно повідомила президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн на брифінгу 7 листопада 2025 р. У заяві уточнюється, що кошти будуть спрямовані на відбудову енергетичної інфраструктури та підтримку реформ.

Коментар: це справжня новина, яку підтверджують офіційні джерела – сайт Єврокомісії, заяви фон дер Ляєн, повідомлення Reuters, DW та «Європейської правди».

Новина 3 (фейкова): *«У Львові закривають всі університети через дефіцит бюджету та енергетичну кризу»*. Джерелом новини є Telegram-канал «Енергія правди». У публікації немає посилання на жоден офіційний документ або коментар міськради чи Міністерства освіти.

Коментар: типовий регіональний фейк, спрямований на створення паніки.

Як застосувати фактчекінг: покроковий алгоритм для студентів

1. *Перевірка джерела: хто опублікував новину? чи це офіційне медіа (з реєстрацією, контактом, редакційною політикою)? У випадку з EuropeToday – сайт не індексується в пошуку ЄС, немає контактних даних, як наслідок – сумнівна достовірність. Telegram-канал без авторства не є джерелом.*

2. *Перевірка офіційних заяв: зайти на сайт Європейської комісії (ec.europa.eu), сторінки Міністерства освіти і науки України, Львівської міської ради. Якщо подібних заяв немає – новина підозріла. Для правдивої новини знаходиться офіційне підтвердження (пресреліз Єврокомісії).*

3. *Перевірка дат і контексту: фейки часто використовують старі події, видаючи їх за нові; перевірити, чи співпадає дата публікації з подією (на офіційних ресурсах дата буде точною).*

4. *Перевірка зображень і цитат: використати інструменти Google Reverse Image Search або TinEye для зображень – чи не з'являлись вони раніше в іншому контексті; якщо є цитати – перевірити, чи дійсно така особа висловлювалась (через пошук за ім'ям і цитатою).*

5. *Перевірка на фактчекінгових платформах: StopFake.org, VoxCheck, Reuters Fact Check, EUvsDisinfo – платформи, де можна знайти спростування.*

Методичне застосування кейсу має на меті навчити студентів працювати з інформацією в умовах швидкого новинного потоку. Ця форма роботи сприяє усвідомленню, що навіть у схожих на вигляд повідомленнях прихована різниця між перевіреною і фейковою інформацією.

На етапі узагальнення (підсумки заняття) викладач систематизує пропозиції студентів, спільно формулюючи орієнтовний перелік «правил редактора» щодо контролю якості при термінових публікаціях.

Очікувані результати. Після заняття студенти повинні: усвідомлювати ризики поспіху в медіароботі; уміти аналізувати тексти на предмет достовірності й точності; аргументовано відстоювати етичну позицію

журналіста; пропонувати редакційні рішення для збереження якості матеріалу навіть в умовах обмеженого часу.

Проблема співвідношення між швидкістю публікації та якістю медіатексту є однією з ключових у сучасній журналістиці, оскільки саме від неї залежить достовірність, етичність і репутаційна стійкість медіа. Запропонована методика редакторського опрацювання фактичного матеріалу показує ефективність навчального підходу, який поєднує теоретичне осмислення теми з практичним аналізом кейсів і фактчекінгових завдань. Використання кейс-методу та групової дискусії сприяє формуванню у студентів-журналістів критичного мислення, уміння розрізняти достовірну й фейкову інформацію та відповідально ставитися до «швидкісного» новинного потоку. Запропоновані педагогічні інструменти забезпечують підготовку майбутніх редакторів до роботи в реальних умовах.

Висновки. Фактологічна точність визначає якість журналістського тексту, а тому редакторська робота над фактами є ключовим елементом забезпечення достовірності інформації. Використання методик фактологічного аналізу, поєднання теоретичних і практичних форм роботи, а також залучення реальних кейсів дозволяють формувати у студентів стійкі навички верифікації даних. Запропонований підхід підтверджує, що баланс між швидкістю та достовірністю можливий лише за умови системного редакторського контролю.

Список використаних джерел

1. У МОЗ спростували інформацію видання «Українська правда» про обшуки та фігуруванні у кримінальних провадженнях. *Район.Медицина*. <https://medicine.rayon.in.ua/news/820789-u-moz-sprostuvali-informatsiyu-vidannya-ukrainska-pravda-pro-obshuki-ta-figuruvanni-u-kriminalnikh-provadzhenнях>
2. Конституційний Суд спростував інформацію про скасування «мовного» закону. *Главком*. https://glavcom.ua/news/konstituciyniy-sud-sprostuvav-informaciyu-pro-skasuvannya-movnogo-zakonu-715445.html?utm_source=chatgpt.com